

ІННОВАЦІЙНИЙ ОСВІТНІЙ ЗАКЛАД ЯК СУБ'ЄКТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена встановленню ролі освіти в процесах інноваційного розвитку України, аналізу освітніх інновацій в контексті сучасної інноватики, визначенню пріоритетних ознак інноваційного навчального закладу як колективного суб'єкту інноваційної діяльності, окресленню оптимальних умов його ефективної діяльності.

Національні інтереси незалежної України потребують негайних і ефективних заходів, спрямованих на подолання кризових явищ у економічній і соціальній сферах. Перспективним напрямом розв'язання окресленої проблеми є перехід країни на інноваційний шлях розвитку. Зокрема, у посланні Президента України "Європейський вибір" наголошується, що Україна зможе посісти належне місце в Європі і у світі за умови опанування інноваційного шляху розвитку.

Інноваційний розвиток є невід'ємною складовою частиною задоволення широкого комплексу національних інтересів держави, оскільки реальну незалежність і безпеку мають лише країни, здатні забезпечувати оволодіння новими знаннями та ефективне і нестандартне їх використання.

На інноваційний розвиток суспільства орієнтовані закони України "Про інноваційну діяльність", "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні", Концепція науково-технічного та інноваційного розвитку України. У цих документах викладено сутність, умови і основні механізми інноваційної діяльності в сучасній Україні. На базі цих документів сформульовано мету інноваційної політики нашої держави – створення умов (економічних, організаційних, правових) для ефективного відтворення, розвитку і використання науково-технічного потенціалу країни.

Необхідність подальшої розробки державної політики, яка б забезпечувала якісне управління інноваційними процесами і сприяла б економічному зростанню України та підвищенню її конкурентоспроможності, обумовили проведення у червні 2009 р. парламентських on-line слухань "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів". Метою слухань є консолідація зусиль законодавців, урядових, наукових, бізнесових кіл суспільства на оптимальному комплексному вирішенні методологічних, стратегічних і тактичних проблем формування національної інноваційної системи, вироблення стратегії інноваційного розвитку України в умовах глобалізаційних викликів, що дає змогу відкрити перспективи для впровадження інноваційної моделі розвитку країни і забезпечити її конкурентоспроможність. Першочергову увагу в формуванні стратегії інноваційного розвитку країни приділено освіті як умови оптимізації такого розвитку [5].

Проблема інноваційного розвитку освіти і освітніх інновацій є однією з найактуальніших, таких, що викликає широкий суспільний і науковий резонанс. Так, вивчення, систематизація, аналіз та використання освітніх інновацій є предметом наукового пошуку К. Ангеловські, В. Андрєєва, Х. Барнета, М. Богуславського, В. Взятишева, Д. Гамільтона, Н. Гросс, Н. Диникисона, Н. Кілінської, М. Майлса, Е. Монозон, В. Сластьоніна, В. Солодовнікова, А. Хабермена, Р. Хейвлока, К. Шилова, В. Шушунова та ін. Теоретико-методологічні аспекти, сутність, структура освітніх інновацій та критерії їх оцінки викладено в роботах М. Бургіна, Л. Даниленко, В. Лоренсова, М. Поташика, О. Хомерики та ін. Соціально-філософські основи освітньої інноваційної діяльності проаналізовано в наукових працях М. Лапіна, А. Прихожина, Н. Юсуфбекової та ін. Проблемі організаційно-методичного забезпечення інноваційних процесів в освіті присвячено праці В. Бордовського, П. Стефаненко, В. Яковлева; створення інноваційних моделей освітнього простору – роботи І. Єрмакова, М. Кларіна, О. Мороза, Л. Подимової, В. Сластьоніна; інноваційна діяльність сучасного вчителя є колом наукових інтересів І. Богданової, О. Іонової, Н. Клокар, О. Козлової. Внаслідок гострої необхідності забезпечення подальшого інноваційного розвитку вітчизняної освіти, а також формування теорії розробки і практики запровадження освітніх інновацій окреслена проблема потребує подальшого вивчення.

Метою статті є встановлення ролі інноваційного освітнього закладу в оптимізації процесу інноваційного розвитку України. Відповідно окресленої статті були сформульовані такі **завдання**:

1. Визначити роль освіти в процесі інноваційного розвитку України.
2. Охарактеризувати сутнісні ознаки освітніх інновацій у контексті сучасної інноватики.
3. Встановити пріоритетні ознаки інноваційного освітнього закладу, як колективного суб'єкта інноваційної діяльності.

Інноваційний розвиток можна охарактеризувати як процес структурного вдосконалення національної економіки, який досягається переважно за рахунок практичного використання нових знань для зростання обсягів суспільного виробництва, підвищення якості суспільного продукту, зміцнення національної конкурентоспроможності та прискорення соціального прогресу в суспільстві.

Згідно з Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України, головними цілями інноваційного розвитку України є:

- підвищення ролі наукових та технологічних факторів у подоланні кризових явищ у соціально-економічному розвитку України;
- збереження, ефективне використання та розвиток національного науково-технологічного потенціалу;
- технологічне переобладнання і структурна перебудова виробництва;
- збільшення експортного потенціалу;
- збереження довкілля та ефективне використання природних ресурсів;
- створення достатньої кількості робочих місць;
- відродження творчої діяльності в науково-технологічній сфері;
- розвиток людини, захист її здоров'я та середовища проживання, створення умов для високопродуктивної творчої праці.

Одним із стратегічних завдань інноваційного розвитку є формування інноваційної культури народу. Без сумніву, саме освіта відіграє вирішальну роль в оптимізації інноваційних процесів. Так, у Концепції науково-технічного та інноваційного розвитку України наголошується, що оптимізувати інноваційні процеси в Україні дозволить впровадження нових освітніх програм і розвитку системи безперервної освіти (підвищення кваліфікації кадрів) у науці, виробництві, сфері послуг.

Інноваційний розвиток освіти має спиратись на теоретичні положення інноватики – науки про нововведення, яка є викликом на потребу практики в ефективному розв'язанні завдань інтенсифікації і прискорення економічних і соціальних процесів. Проте, методологічні основи інноватики як галузі педагогічної науки не є цілком окресленими і з цих причин у тлумаченні основних понять існують певні розбіжності.

Традиційно інновації досліджувались в площині економічних концепцій. Так, В. Зомбарт у статті "Капіталістичний підприємець" (1909) обґрунтував концепцію підприємця як інноватора. Насамперед, він зазначив, що головна функція підприємця полягає у поширенні на ринку технічних новинок з метою отримання прибутку. Й. Шумпетер у 1911 р. більш глибоко розвинув теорію свого попередника. Він зауважував, що не стільки поширення, скільки створення підприємцем нового є джерелом його прибутку. Важливим кроком у становленні теорії інновацій є введення Й. Шумпетером загальної концепції інноваційного підприємництва, розробка ним першої класифікації інновацій, насамперед, виділення базових інновацій (Basisinnovationen) та інновацій-наслідків (Folginnovationen).

Слід зазначити, що становлення економічної спроможності завжди пов'язували з характером інноваційної діяльності конкретного виробничого об'єкта. Так, у 30-ті роки XX ст. у США навіть було введено термін "інноваційна політика фірми" як гасло здатності фірми перемогти депресійні стани. Конкурентна боротьба виробничих об'єктів на міжнародному ринку у 80-х роках минулого століття обумовила створення у високорозвинених країнах на державному рівні національних інноваційних систем.

Сьогодні інновації активно увійшли в усі сфери суспільного життя і потребують подальшого детального наукового вивчення. У Законі України "Про інноваційну діяльність" (2002) інновації трактуються як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технологічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва та (або) соціальної сфери [2].

Використання терміну "інновації" в освітній сфері пов'язують з отриманням стійкого позитивного результату на основі запровадження нововведень, можливістю протистояння і виходу з кризових станів (див. табл.1). Освітні інновації знаходять вираження у тенденціях накопичення і видозміни ініціатив і нововведень в освітньому просторі, спричиняють певні зміни в освітній сфері. Таким чином, освітні інновації є цілеспрямованим процесом часткових змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання і виховання, адаптації освітнього процесу до нових вимог.

Таблиця 1.

Сутнісні характеристики освітніх інновацій як соціально-педагогічного феномену

№п/п	Джерело	Характеристика поняття
1.	Н. Юсуфбекова	Комплекс можливих змін педагогічної дійсності, що призводять до раніше невідомого, такого, що не існувало, стану, результату, які розвивають теорію і практику навчання і виховання
2.	І. Нікішина	Це такі актуально значимі й системно сформовані новоутворення, що виникають на основі різноманітних ініціатив і нововведень і які стають перспективними для еволюції освіти і позитивно впливають на її розвиток і на розвиток освітнього простору

3.	Положення "Про порядок здійснення інноваційної діяльності у системі освіти"	Процес оновлення чи вдосконалення теорії і практики освіти, що оптимізує досягнення її мети шляхом відмови від традиційних штампів та стереотипів навчання, виховання та розвитку особистості, створення нових педагогічних концепцій, технологій, формування нових суб'єктних ознак учителя
4.	В. Солодовников	Актуально значимі, практико-орієнтовані новоутворення, які реалізуються у вигляді нового або удосконаленого продукту і які позитивно впливають на освітній розвиток

У сучасній педагогічній науці не вироблено єдиного підходу до класифікації інновацій. Представлені нижче таблиці 2, 3 дозволяють відобразити багатокритеріальність і варіативність проблеми класифікації освітніх інновацій.

Так, за характером новизни М. В. Богуславський виділяє ретроінновації як феномен, що існував у педагогічній практиці в минулому і який відновлено у дещо модифікованому вигляді. Аналоговими інноваціями, на його думку, є особистісна модифікація поширених підходів. Комбінаторна інновація являє собою якісно новий продукт, що формується на комплексному поєднанні декілька відомих блоків, а сутнісна інновація є безпосередньо якісно новим підходом в освіті (див. табл. 2) [3]. На нашу думку, найбільш повно ознакам освітніх інновацій відповідають два останніх виділених типи, які передбачають виникнення нових сутнісних характеристик як для суб'єкта інноваційного процесу, так і для його результатів.

Таблиця 2.

Класифікація освітніх інновацій (М. В. Богуславський)

№ п/п	Автор	Основні критерії	Типи інновацій
	М. В. Богуславський	Характер новизни	Ретроінновації, аналогові інновації, комбінаторні інновації, сутнісні інновації
	М. В. Богуславський	Сфера поширення	Інновації у навчанні, у вихованні, в управлінні, у перепідготовці кадрів

Системне вивчення сутності освітніх інновацій представлено в роботах В. Солодовникова. Насамперед, він запропонував багатокритеріальну їхню класифікацію, проілюстровану таблицею 3.

Таблиця 3.

Класифікація освітніх інновацій (В. Солодовников)

№ п/п	Критерії угруповання	Види освітніх інновацій
1.	Масштаб використання	Одиничні і дифузні
2.	Джерело виникнення	Зовнішні (за межами освітньої системи) і внутрішні (виникають у межах освітньої системи)
3.	Масштаб змін	Локальні (змінюють окремі частини освітньої системи) і системні (реконструюють всю освітню систему)
4.	Спрямованість	Змістові і управлінські
5.	Характер змін	Радикальні, комбінаторні, модифікаційні

Л. І. Даниленко пропонує таку класифікацію освітніх інновацій:

- інновації у змісті навчання і виховання;
- інновації у формах, методах, технологіях навчання;
- інновації у змісті, структурі, формах і методах управління закладами освіти [1: 72].

К. Ангеловські угруповує освітні інновації за сферою упровадження і виділяє інновації у змісті освіти, в технологіях, організації, системі управління [7: 5].

Як бачимо, в кожній класифікації відображено певні ознаки конкретних інновацій та визначено критерії їх розрізнення.

Запровадження освітніх інновацій в Україні унормовано проектом Концепції державної інноваційної політики (1997) та проектом Положення "Про порядок здійснення інноваційної діяльності у системі освіти" (1999). У цих та інших документах, наукових працях сучасних дослідників набула розвитку ідея інноваційного освітнього закладу як реалізатора освітніх інновацій. Більшість дослідників стверджують, що інноваційний освітній заклад – це навчальний загальноосвітній заклад, в якому педагогічний та учнівський колективи експериментують, апробують чи впроваджують нові педагогічні ідеї, теорії, технології. Виділяють такі типи інноваційних навчальних закладів:

- реактивні;
- активні;
- активно-адаптовані;
- часткові;
- системні [4].

Навчальні заклади першого типу є "пристосованими" до інновацій, в них готові запроваджувати існуючі інновації і, як правило, з запізненням. В активних інноваційних навчальних закладах прагнуть змін і прогнозують їх у межах самого закладу. Активно-адаптовані інноваційні навчальні заклади здійснюють і запроваджують нововведення в межах закладу незалежно від інших, інноваційна діяльність може не охоплювати школу цілком, що породжує неузгодженість в її діяльності. Тільки системні інноваційні освітні заклади, зауважують автори, орієнтовані на загальний позитивний результат і є по-справжньому прогресивними.

Слід зазначити, що пріоритетними ознаками інноваційних освітніх закладів не є їх тип і вид. Тобто, факт існування освітніх закладів нового типу (ліцеї, гімназії) не можна вважати умовою їх інноваційності. Типовою ознакою інноваційної школи є сформованість інноваційного образу життєдіяльності, складовими якого є професійно-педагогічна культура, інноваційна діяльність, інноваційний клімат, наявність інноваційного колективу і своєрідного укладу.

Велику роль у діяльності інноваційного освітнього закладу відіграє саме інноваційний колектив (на мікрорівні), в межах якого заклад формує і запроваджує нововведення, та професійно-педагогічна громада як об'єднання інноваційних освітніх закладів (на макрорівні), яка дозволяє об'єктивно оцінити суть і ефективність цих нововведень, а з тим – визначити подальший поступ інноваційного освітнього розвитку. Таким чином, колективна співпраця інноваційних освітніх закладів створює умови не тільки для випереджального освітнього розвитку, а й безпосередньо впливає на формування освітньої стратегії інноваційного розвитку країни, державної інноваційної політики. Інноваційний освітній заклад виступає колективним суб'єктом інноваційного розвитку, оскільки дозволяє об'єднати інноваційні ідеї та творчу ініціативу реалізаторів та управлінські можливості освітніх адміністраторів та політиків.

Як бачимо, освіта відіграє вирішальну роль в оптимізації сучасних інноваційних процесів. Різноманіття існуючих наукових підходів розуміння суті і специфіки інноваційних процесів в освіті та необхідність вироблення стратегії інноваційного розвитку країни потребують докладного системного вивчення феномену освітніх інновацій, аналізу оптимальних засобів їх запровадження в шкільну практику. На нашу думку, державної підтримки та інвестування потребує інноваційний освітній заклад як суб'єкт інноваційної діяльності. Насамперед, управлінські та адміністративні структури мають усвідомлювати роль громадсько-суспільного об'єднання (руху) інноваційних освітніх закладів в оптимізації інноваційного розвитку нашої країни. У цьому контексті великий інтерес представляє досвід вироблення стратегії державного інноваційного розвитку зарубіжних країн, насамперед, роль суб'єктів інноваційної діяльності в цьому процесі. Окреслена проблема є предметом наших подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Даниленко Л. І. Управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі загальної середньої освіти // післядипломна освіта в Україні. – 2003. – № 3. – С. 70-74.
2. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07. 2002 р. №40-ІУ // Відомості Верховної Ради № 36 за 2002 р. – С. 882-892.
3. Инновации в образовании. – Режим доступу: <http://www.mos-cons.ru/file.php/1/innov>].
4. Никифоров А. Специфика субъекта инновации в образовании // Русский Гуманитарный Интернет-Университет. – Режим доступу: <http://www.i-u.ru/biblio/archive/gerasimov/02.aspx>
5. Парламентські on-line слухання "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів". – Режим доступу: <http://dnp.edu/section/map/uk.htm>
6. Перспективи інноваційного розвитку України. – Режим доступу: www.osvita.ua
7. Самохин В. Ф., Чернолос В. П. Педагогические инновации в системе профессионального образования: цели и сущность // Инновации в образовании. – 2006. – № 6. – С. 4-9.

Матеріал надійшов до редакції 15.09. 2009 р.

Листопад Е. В. Инновационное образовательное учреждение как субъект инновационного развития.

В статье конкретизирована роль образования в процессах инновационного развития Украины, представлен анализ образовательных инноваций в контексте современной инноватики, определены качественные характеристик инновационного учебного заведения как коллективного субъекта инновационной деятельности, сформулированы оптимальные условия его эффективной деятельности.

Listopad E. V. The Innovation School as the Subject of Educational Evolution.

The role of innovations in the Ukrainian innovational evolution, the educational innovation's analysis in the innovational science's context, the definition of qualitative descriptions of the innovation school as the collective subject of innovate activities, the formulation of the optimal conditions the innovation school's activities are discussed in this article.